

FARMACII PUBLICE ORĂDENE ÎNTRE ANII 1919–1949

de

Alexandru Pop

I. Repere generale

Înainte de izbucnirea primului război mondial, Oradea, aparținând pe atunci de Austro-Ungaria, dispunea de 16 farmacii publice, fiind al doilea oraș al Ungariei, după Budapesta, cu cel mai mare număr de farmacii publice, devansând orașe ca Szeged, Timișoara, Bratislava, Debrecen, Arad, Subotica, Cluj, Brașov ș.a.¹. Aceste farmacii erau²:

1. Crucea de Aur	9. Șarpele
2. Coroana Maghiară	10. Steaua
3. Rodia	11. Rákóczy Francisc II
4. Vulturul de Aur	12. Madonna
5. Leul	13. Regele Mathias
6. Sf. Ladislau	14. Salvatorul
7. Îngerul Păzitor	15. Diana
8. Sf. Ștefan	16. Sf. Anton

După terminarea războiului, Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 a întregit România cu teritoriul Transilvaniei (incluzând și Oradea), în fapt administrația românească instalându-se în oraș, după intrarea trupelor române, la 20 aprilie 1919.³

Cu mai puțin de o săptămână de intrarea armatei române în Oradea, regimul muncitoresc al sovietelor ungare (sub conducerea lui Kún Béla) a intenționat „socializarea” farmaciilor, în acest scop dispunându-se inventarierea în câteva zile a bunurilor din farmacii, începând cu data de 15 aprilie, primele farmacii fiind *Rodia* (aparținând ordinului Mizericordienilor), *Vulturul de Aur*, *Șarpele*, *Salvatorul*,

¹ Alexandru Pop, *Farmacii publice orădene în perioada 1880–1919*, în „Crisia” XXVI–XXVII. Oradea, 1996–1997, p. 151, Tab. 2.

² Idem, p. 154, Fig. 2.

³ Aurel Tripon, *Monografia-almanah a Crișanei. Județul Bihor*, Oradea, 1936, p. 14.

celelalte farmacii asigurând, între timp, deservirea publicului, inclusiv serviciul de noapte (*Crucea de Aur, Coroana, Îngerul Păzitor, Diana*).⁴

După inventar, farmaciile amintite urmau să fie redeschise, pentru restul farmaciilor anunțându-se tot prin presă, datele calendaristice ale inventarierilor. Toate farmaciile, proprietarii, arendașii sau diriginții aveau obligația ca în 48 de ore să predea în scris adresa farmaciei, numele firmei și lista personalului angajat (inclusiv laboranți și femei de serviciu), la adresa: Gyógyszertári Munkások Szakszervezetének nagyváradí fiókja, Nagyvárad, Szacs vay u. 24 (Sindicatul Lucrătorilor din Farmacii, Filiala Oradea, str. Szacs vay /azi str. Cuza Vodă/)⁵.

Evident, sub presiunea evenimentelor, toate aceste dispoziții n-au mai fost respectate, năruindu-se odată cu administrația care le-a emis.

Treptat, urmările războiului și tensiunile sociale se vor aplatiza, viața publică cunoscând un remarcabil impuls de dezvoltare social-economică, reflectat și prin înființarea unor noi farmacii în anii imediat următori. În mai puțin de doi ani, între 1921–1922, se deschid patru noi farmacii publice:

17. Farm. *Crucea Roșie*, Bd. Reg. Ferdinand nr. 2 (azi, str. Republicii)

18. Farm. *Sabina*, Alea Romei nr. 2 (azi, P-ța 1 Decembrie nr. 8)

19. Farm. *Minerva*, P-ța Unirii nr. 5

20. Farm. *Cleopatra*, str. Avram Iancu nr. 2 (azi, str. Independenței)

deși, se pare, că au mai fost aprobate și alte cereri de deschidere de farmacii, ca de ex., pentru farmacistul dr. Kiss Miklós, în P-ța Unirii (clădirea „Bihoreana“, la parter, lângă cafeneaua „Korona“) în 1920⁶, sau pentru farmacistul Gheorghe Iepure (1921), care își va deschide însă farmacia „Hygea“ abia în 1927⁷, fiind a 21-a farmacie publică, chiar dacă funcționarea ei a fost cu intermitențe.

Astfel, în toată perioada interbelică, Oradea va ocupa cu farmaciile sale publice un loc privilegiat la nivelul țării, de ex., în 1933 cu cele 20+1 farmacii situându-se pe primul loc între orașele ardelenesti privind numărul absolut al farmaciilor, și pe locul 6 pe țară (după București – 113 farmacii, Timișoara – 27, Chișinău – 26, Iași – 24, și Cernăuți – 22), iar cu indicele de 4 500 locuitori la o farmacie, pe locul al 5-lea pe țară (după Satu-Mare, Brașov, Timișoara și Târgu-Mureș)⁸.

Amplasarea farmaciilor respecta vechea tradiție, adică se aflau fie în piețe, fie la intersecția unor străzi importante (Planșa 1) și nu-și schimbau locul decât din motive majore.

Un cuvânt important în problemele legate de aprobarea și funcționarea farmaciilor l-a avut Sindicatul Camerei Farmaciștilor din Bihor înființat la 30 ian. 1921, dintr-o inițiativă oficială îndrumată de medicul șef dr. Nicolae Popovici, conducerea aleasă având următoarea componență:

⁴ Nagyvárad, nr. 86/15 apr. 1919 (cotidian, „Oradea“).

⁵ Pe fațada clădirii (azi, str. Cuza Vodă nr. 28) există și astăzi o placă semnalând că aici a funcționat sediul Sindicatelor Muncitorești din Oradea, în perioada 1920–1924.

⁶ Szabadság, nr. 195/15 sept. 1920 (cotidian, „Libertatea“).

⁷ Nagyváradí Napló, nr. 271/30 nov. 1927 (cotidian, „Jurnal orădean“).

⁸ *** *Almanah 1934*, redactat și editat de *Buletinul Farmaciei*, Cluj, p. 155–56.

Németh Pál – președinte
 Mátray Béla – vicepreședinte
 Szabó Sándor – secretar
 Káin Eszter – casier

Csanda Endre, dr. Raáber Árpád, dr. Rác Rezső, Balkany L. (Marghita),
 Fenyvesi F. (Salonta) – membri⁹.

Spre deosebire de secolele anterioare, când fiecare farmacie prepara singură o bună parte din porțiunile și medicamentele solicitate, în a doua jumătate a sec. XIX, dar mai ales în secolul nostru, odată cu creșterea solicitărilor de medicamente, s-a dezvoltat o industrie specială de produse chimico-farmaceutice, de extracție și sinteză a unor medicamente. În felul acesta, laboratoarele farmaciilor vor rămâne la prepararea rețetelor, a specialităților în cantități mai reduse, sau pentru unele analize.

Oradea nu a rămas străină de această linie de dezvoltare generală, prezența unui număr important de farmacii făcând posibilă și oportună apariția unei industrii chimico-farmaceutice, care va cunoaște o diversificare remarcabilă în perioada interbelică. Reprezentative în acest sens erau firmele „Aurora“, „Vesta“ și „Moskovits“.¹⁰

Fabrica de eter și produse chimice „AURORA“ S.A. înființată în 1905, în perioada de referință avea o bună parte din producție destinată farmaciilor: „Amylacetat“, „Amylalkohol“, „Essigaether“, „Aether sulfuricus“, „Collodium lossungen“, apoi, clorofom, esteri (amilic, de metil și etil), sulfat de amoniu, sulfat de magneziu, sarea lui Glauber (sulfat de sodiu), ș.a. În noiembrie 1948 fabrica s-a comasat cu fabrica S.A. „Vesta“.

Societatea Anonimă „VESTA“ – fabrică chimico-farmaceutică a fost înființată în 1918 (din 1922 a devenit Societate pe Acțiuni), asigurând o gamă variată de produse chimico-farmaceutice pentru întreaga țară. Dintre produsele oferite farmaciilor, pot fi amintite: Aqua Amygd. am., Arg. nitricum cryst. et fus., Arg. proteinicum, săruri de bismut, săruri de zinc, Collodium, Chloroform, p. n., Ether phiol. p. n., clorură de etil, Caps. gelatin. varia, Chloracetyl Hennig, Tabl. dr. Deer ferr. protoxalat sive vel cum arsen, Emplastra, Extracta fl. sp. et sicc., Plumb. oxyd., Sal therm. Carrol artif., Sapo kal. et med., Unguenta, Pill. diversae, sulfat de bariu med. (ptr. Roentgen), dezinfecțanți, Sal Glauberi, Tabl. „Hyperol“.

În 1930–31 firma a primit aprobarea ptr. fabricarea sau vânzarea oricăror produse sau medicamente înscrise în „Farmacopeea Română“ (inclusiv cele fabricate de firme străine, cum era de ex. tabletarea aspirinei din import, care se va fabrica numai după 1949) ceea ce însemna un prestigiu recunoscut.

Dacă mai adăugăm că în 1940 s-a experimentat extragerea și prepararea morfinei din capsule de mac, obținerea acidului oxalic din rumeguș, și s-a extins fabricarea extraselor din plante medicinale, precum și înfiolarea unor produse ca: digitalis, gluconat de calciu, morfină, ser fiziologic ș.a., putem avea o imagine destul de

⁹ Nagyváradi Napló, nr. 23/1 febr. 1921.

¹⁰ Alexandru Pop, *Repere din trecutul industriei chimice orădene*, în „Aletheia“ nr. 5/1995, p. 148.

cuprinzătoare a facilităților în aprovizionarea cu numeroase medicamente a farmaciilor orădene de către industria chimico-farmaceutică locală.

Stabilimentele Industriale „MOSKOVITS” S.A. dețineau la Oradea una dintre cele mai mari fabrici de spirt și drojdie din țară. Structurată în anul 1862 pe profilul fabricii de spirt „Moskovits Mór și fiul” (înființată încă în 1848), și-a dezvoltat o producție cu caracter chimico-alimentar, iar în 1901 a deschis o secție chimico-farmaceutică, o premieră în Ungaria, întrucât producea o serie de articole chimice aduse până atunci din import.¹¹

Nu este de mirare că pe plan local, toate acestea au impulsionat dezvoltarea rețelei de farmacii din Oradea. (Amintim că în 1901 erau 9 farmacii, iar în 1913 funcționau 16 farmacii!)

Produsele destinate farmaciilor corespundeau exigențelor și prescripțiilor farmacopeelor în vigoare, cunoscând o diversificare accentuată după 1918: Aether p.n., Aether sulfuricus, Aether aceticus, Aether buthyr., Aether formicus, Collo-dium, Chloroformium, Calcium lacticum purum, Calcium chloratum crist., solvenți organici precum: acetonă, benzen, xilen.¹² Se executau și analize chimice pentru diferite produse sau medicamente ale altor firme.

Toate aceste substanțe și medicamente produse de industria chimico-farmaceutică orădeană nu au erodat cu nimic „personalitatea” farmaciilor întrucât acestea din urmă elaborau în continuare specialități originale care le continuau renumele (de ex. preparatele „Salvatik” pentru stomac sau specialitățile cosmetice ale farmaciei „Sabina”, cunoscute sub această emblemă și exportate în țări cu tradiții în materie, ca Franța, Italia, Cehoslovacia, Polonia, S.U.A. ș.a.)¹³

În plus, farmaciile se mai bucurau de existența unor întreprinderi și ateliere orădene care le puneau la dispoziție articole sanitare din cauciuc, articole de tratamente, pansamente, termometre (firma „Salvator”); vată, pansamente, „gumă” („Victoria” S.A.); cutii și ambalaje pentru medicamente („A. Sonnenfeld”).

În perioada dintre toamnele anilor 1940–1944, în plin război mondial, ca urmare a diktatului de la Viena, Oradea, împreună cu o bună parte din Transilvania a fost alipită Ungariei. Dacă numărul farmaciilor publice a rămas neschimbat, intervenind doar unele schimbări oportuniste (de ex. farmacia „Sabina” și-a schimbat denumirea în „Hungaria”, iar farmaciile „Coroana” și „Sf. Francisc” au revenit la „Coroana Maghiară”, respectiv „Rákóczi Francisc II”), dramatica schimbare a fost prigoana farmaciștilor evrei, atingându-se apogeul prin deportările masive de la sfârșitul primăverii anului 1944.

După trecerea României de partea Aliatilor prin actul de la 23 August 1944 și eliberarea Oradiei la 12 oct. 1944, orașul va cunoaște perioada reconstrucției postbelice, asemănătoare anilor 1921–1922 în ceea ce privește deschiderea de noi farmacii. Astfel, pe lângă cele 20+1 farmacii publice ale căror proprietari s-au schimbat în parte, s-au deschis alte 8 farmacii și anume:

¹¹ Nagyvárad, nr. 254/31 oct. 1901.

¹² Vezi nota 8.

¹³ Fehér Dezső, Bihor – Biharmegye, Oradea – Nagyvárad kultúrtörténete és öregdiákjainak Emlékkönyve, Oradea, 1933–37, p. 161.

22. Farm. „*Apostol*” (1946), Calea Aradului 35 (azi str. M-șal I. Antonescu)
23. Farm. „*Sf. Treime*” (1946), Str. A. Vâșinski 4 (azi M-șal I. Antonescu)
24. Farm. „*Aesculap*” (1947), Str. Beleznay 1 (azi str. Bărgănelui)
25. Farm. „*Atom*” (1947), Str. M. Eminescu nr. 29
26. Farm. „*Orășenească*” (1947), Str. T. Vladimirescu nr. 40
27. Farm. „*Sanitas*” (1947), P-ța Mihai Viteazul 2 (azi P-ța 1 Decembrie)
28. Farm. „*Prov. Div.*” (1947), Str. Avram Iancu nr. 2
29. Farm. „*Somogyi*” (1947), Str. Jean Calvin nr. 2

În perioada postbelică dintre anii 1945–1948 au mai intervenit unele schimbări la câteva din vechile farmacii (a se vedea în continuare la partea II-a „*Repere micromonografice*”).

Așadar, conform datelor noastre, Oradea dispunea la începutul anului 1948 de 29 (20+1+8) farmacii publice, numărul lor rămânând neschimbat până la naționalizarea lor (2 apr. 1949). Precizăm că farmacia „*Hygea*” a lui Gh. Iepure, cu funcționare incertă, n-a rămas în calcul, dar, întrucât în 1947 s-a deschis, pe alt amplasament, o nouă farmacie purtând tot denumirea de „*Hygea*” (neevidentiată între cele 8 postbelice), totalul de 29 de farmacii a rămas neschimbat (Planșa 2).

Vicisitudinile războiului au afectat simțitor industria chimico-farmaceutică orădeană, dar specialitățile recunoscute sau altele noi, produse în farmacii, vor completa pe mai departe ofertele de medicamente sau produse cosmetice. Amintim în acest sens: la farmacia „*Pax*”: *Calciodin* – tonifiant ptr. sistemul osos; *Agolax* – laxativ pe bază de agar-agar; la farmacia „*Crucea de Aur*”: *Glycicol*, *Alabastrom*, *Unguentul Nou* – toate pentru afecțiuni cutanate; la farmacia „*Sf. Francisc*”: „*Podeol*” (sau „*Podol*”) – cremă contra transpirației picioarelor; la farmacia „*Șarpele*”: „*Er-Du*” – cremă cosmetică de zi; la farmacia „*Atom*”: *Pansterină* – dezinfectant exterior; la farmacia „*Orășenească*”: *Praful miraculos* – tonifiant și antigrisal; ș.a..¹⁴

Confiscarea și naționalizarea efectivă a farmaciilor orădene s-a făcut începând cu dimineața zilei de 1. aprilie 1949. Într-un ziar local, un articol cu iz propagandistic arăta că la Oradea au funcționat înainte de naționalizare 27 de farmacii (subl. ns.), socotindu-se că după naționalizare ar fi suficiente doar 8 farmacii și anume:¹⁵

1. Farm. <i>Hygea</i> , str. Republicii 8	5. Farm. <i>Sf. Ladislau</i> , P-ța Szacsvey 1
2. Farm. <i>Sabina</i> , P-ța Mare 8	6. Farm. „ <i>Kunea</i> ”, str. K. Marx 52
3. Farm. <i>Salvator</i> , str. Vâșinski 55	7. Farm. <i>Crucea de Aur</i> , str. Vâșinski 2
4. Farm. <i>Sf. Anton</i> , str. Kalinin 14	8. Farm. <i>Diana</i> , str. D. Cantemir 10

Se pare că realitatea n-a atins radicalismul proletar al articolului amintit, întrucât au rămas până azi mai mult de 8 farmacii, dintre cele care funcționau în 1949.

¹⁴ Autorul mulțumește pentru informațiile și materialele puse cu bunăvoință și generozitate la dispoziția sa, distinșilor farmaciști: Urszinyi Zoltán, Olga Petrescu, Morvai Eva, Tatai Anikó, geol. Szabó Francisc jr., Surányi Emil, iar farmaciștilor plecați între timp, dintre noi, pioasă amintire: Barta Parascchia, Galbács József, Féder Vilhelm, Masznyik Géza, Clăra Petrovici.

¹⁵ Fáklya, nr. 94/7 apr. 1949 (cotidian, „Făclia”).

Preluând articolul, în perspectiva de azi situația ar fi următoarea:

I. Farmacii rămase pentru public: total 8 (vezi mai sus)

II. Farmacii care vor continua totuși să funcționeze (localurile există și astăzi, având aceeași destinație): total 4

1. Farm. *Madonna* (azi, farm. *Diana*)
2. Farm. *Sf. Francisc* (azi, farm. *Elixir*)
3. Farm. *Rodia* (azi, farm. *Sanifarm*)
4. Farm. *Vulturul de Aur* (azi, farm. *Cristiana*)

III. Farmacii desființate: total 17 (în articol se vorbea de un total de 27 farmacii; după datele noastre, existau însă un număr de 29 de farmacii, vezi Planșa 2): 29-8-4=17

1. <i>Crucea Albă</i>	7. <i>Cleopatra</i>	13. <i>Providența Divină</i>
2. <i>Șarpele</i>	8. <i>Coroana</i>	14. <i>Atom</i>
3. <i>Leul</i>	9. <i>Steaua</i>	15. <i>Aesculap</i>
4. <i>Îngerul Păzitor</i>	10. <i>Apostol</i>	16. <i>Sanitas</i>
5. <i>Minerva</i>	11. <i>Orășenească</i>	17. <i>Somogyi</i>
6. <i>Pax</i>	12. <i>Sf. Treime</i>	

Lucrarea de față constituie o prezentare generală, evident lacunară și chiar cu unele incertitudini, a istoriei farmaciilor publice orădene din perioada 1919–1949 întrucât documentele primare privind perioada amintită, inclusiv dosarele etatizării farmaciilor, nu ne-au fost accesibile. Rămâne în sarcina viitorilor cercetători deschiderea ușilor rămase închise pentru noi, și îndreptarea greșelilor noastre.

II. Repere micromonografice

1. Farmacia „Crucea de Aur”

În februarie 1916, „Crucea de Aur” intră în posesia farmacistului Németh Pál până în 1924, când va trece în proprietatea farmacistului Zsigmondovics Géza, acesta cedându-i în schimb farmacia sa, „*Salvatorul*”, aflată pe aceeași stradă, dar mai departe de centrul orașului.

După câțiva ani, prin 1929, Zsigmondovics îl ia ca asociat pe farmacistul Barla Dezső până în anul 1941. În 1942 farmacia figura cu trei proprietari: Zsigmondovics Géza, Martinovich Árpád (care îndeplinea și funcția de diriginte) și dr. Tóthegy-Tenczl József (medic șef).¹⁶ Între angajații farmaciei amintim pe farm. Féder Vilhelm (1939–1941) iar în 1943 pe Andrassy Gyuláné (născ. Barla Erzsébet, fiica fostului asociat) și Korpos Erzsébet, ambele, pe atunci, asistente fără diplomă.

În 1946 figurau coproprietari doar primii doi, pentru ca apoi, farmacia să treacă în posesia farmacistului Masznyi Géza, se pare, din luna iulie a aceluiași an. După aproape 3 ani, în aprilie 1949 farmacia este etatizată.

¹⁶ *Gyógyszerész Almanach az 1943. évre* (összeállította Dr. Szász Tihamér), Budapest IX, Üllői út 21 szám, p. 550–551.

Foto 1. Zsigmondovics Géza

Foto 2. Masznyik Géza

Zsigmondovics Géza (6 febr. 1870, Koblicze Poljana–29 apr. 1949, Oradea) a absolvit Fac. de Farmacie la Budapesta în 1896, după care a practicat în Ungaria. S-a stabilit apoi la Oradea, unde în martie 1913 a cumpărat farmacia „*Salvatorul*” de la farmacistul Silviu Roxin, pe care o va deține până în 1924. Între 1924–1926 este proprietar sau coproprietar al farmaciei „*Crucea de Aur*” pe care o cedează apoi nepotului său Masznyik Géza, în 1946. A fost unul dintre farmaciștii de elită ai orașului, în perioada interbelică.

Masznyik Géza (14 aug. 1920, Oradea–20 august 1990, Oradea) nepot (de fiică) al farmacistului Zsigmondovics G., a absolvit Fac. de Farmacie la Budapesta în 1942. După absolvire, revine la Oradea, moștenind în 1946 farmacia bunicului său, pe care a deținut-o până la naționalizare. După 1949 a lucrat la farmaciile nr. 1, 5 și 3 din Oradea, până la pensionare (1984).

În perioada interbelică, amplasamentul farmaciei a rămas cel de dinainte de primul război mondial (pe fosta str. Teleky Pál 2, la intrarea în P-ța Sf. Ladislau, lângă Primărie), figurând însă sub noile denumiri ale adresei, P-ța Unirii nr. 1, respectiv str. V. Alecsandri 2 (după 1937). Între anii 1941–1944 revin vechile denumiri maghiare, iar după război farmacia este mutată în altă clădire (Palatul Moskovits) din aceeași piață (acum denumită P-ța Malinovski) dar având adresa str. V. Alecsandri nr. 1 (fosta str. N. Iorga în perioada interbelică; a nu se confunda cu fosta str. Teleky; vezi Foto 3 și Foto 4)

Foto 3. Farmacia „Crucea de Aur” în perioada interbelică, aflată la intersecția Pieții Unirii cu str. V. Alecsandri, lângă Primărie (vezi Planșa 1).
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://mtaricrisurilor.ro>

Foto 4. Farmacia „Crucea de Aur” între anii 1946–1948, aflată la intersecția Pieței Malinovski cu str. V. Alecsandri (parterul palatului Moskovits) (vezi Planșa 2)
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://mtariicrisurilor.ro>

În aprilie 1948 farmacia se va muta înapoi, în vechiul local de lângă Primărie, colțul P-ța Malinovski / str. A. Vâșinski.¹⁷ Aici se va afla și în momentul naționalizării (aprilie 1949).

În prezent, în localul vechii farmacii „Crucea de Aur“ funcționează farmacia „Delia“. Pe peretele interior al oficinei, o mică placă de marmură (în limba latină) amintește că în 1992 se împlinesc 250 de ani de la atestarea documentară a existenței farmaciei.

2. Farmacia „Coroana“

După terminarea primului război mondial, farmacia era în proprietatea exclusivă a farmacistului dr. Rácz Rezső care o cumpăraseră cu Vadász Gusztáv în februarie 1912 de la succesorii renumitului farmacist Nyiry György (când farmacia se numea „Coroana Maghiară“), Vadász cedând în 1914 partea sa, lui Rácz R., acesta din urmă conducând-o cu remarcabilă pricepere în toată perioada interbelică.

În 1941 farmacia își reia vechea denumire („Coroana Maghiară“), dr. Rácz Rezső figurând ca unic proprietar. În 1943 mai apare ca proprietară și soția sa (născută Kaufmann Irén), el îndeplinind și funcția de diriginte. În febr. 1944, dirigintele farmaciei era farmacistul Bácskay T. În primăvara anului 1944 Rácz R. este deportat cu familia, fără a se mai întoarce.

Foto 5. dr. Rácz Rezső

Dr. Rácz Rezső (1884, Kaposvár–1944 ?) a absolvit Fac. de Farmacie (începută la Cluj) în 1904 la Charlottenburg (Germania) iar în 1905 și-a luat doctoratul în chimie farmaceutică. După ani de practică farmaceutică în Austria, Germania și Ungaria, în 1908 se stabilește la Oradea, cumpărând farmacia „Leul“. Din 1912 preia vechea farmacie „Coroana Maghiară“ pe care o va conduce cu mult profesionalism până la deportarea cu familia, în luna mai 1944. Între funcțiile pe care le-a onorat amintim: secretar al „Asociației Farmaciștilor din Ungaria, filiala Bihor-Oradea“ (1910); secretar al „Ligii Farmaciștilor din Oradea“ și președinte (din 1918) iar din 1935 președinte onorific pe viață; membru al Comisiei Centrale de Coordinare a Farmaciștilor din București; membru al comitetului „Asociației Medicilor și Farmaciștilor din Oradea“ etc.

¹⁷ Fáklya, nr. 79/5 apr. 1948.

A efectuat remarcabile lucrări științifice publicate și apreciate în reviste de specialitate, având în manuscris (se pare pierdut) cercetări de istoria farmaciei orădene.¹⁸

În toată perioada de referință, amplasamentul farmaciei „Coroana” a rămas neschimbat, diferind doar adresa: Bd. Regele Ferdinand nr. 8 (în anii '920), str. Episcop Ciorogariu nr. 1 (anii '930) József Attila nr. 1 (după 1945). După naționalizare, farmacia a fost desființată, iar ulterior întreaga clădire a fost demolată, construindu-se un bloc modern cu spații comerciale la parter.

3. Farmacia „Rodia”

După 1918, farmacia „Rodia” a rămas în continuare proprietatea Ordinului Călugărilor Mizericordieni care a înființat-o în secolul al XVIII-lea. Încă din 1910, dirigintele farmaciei, membru al Ordinului, era Ferencz Anselm Rontskovits care va figura în aceeași calitate și în 1923. În anii 1933–34 diriginte era Sükösd József¹⁹, iar între anii 1940–1943, Csont Gyula Lénárd²⁰.

Foto 6. Oficina farmaciei „Rodia” în perioada interbelică. La masa farmaceutică, doi practicanți, frați ai Ordinului Mizericordienilor, fr. Constantin și fr. Iulian.

La fel ca în cazul farmaciilor particulare, farmacia „Rodia” a fost și ea naționalizată în aprilie 1949, și tot la fel, fără să cunoaștem inventarul efectuat cu

¹⁸ Fehér Dezső, op. cit. (nota 13), p. 159.

¹⁹ Vezi nota 8.

²⁰ Vezi nota 16.

această ocazie. Printr-o împrejurare fericită, dispunem însă de o copie a *inventarului farmaciei din 20 mai 1949*, având următoarele capitole:

- I – Mobilierul farmaciei (130 poziții)
- II – Vase, borcane, sticle farmaceutice în oficiină (39 poziții)
- III – Mobilierul camerei de inspecție (47 poziții)
- IV – Mobilier de laborator (42 poziții)
- V – Vase și ustensile de laborator (96 poziții)
- VI – Mobilier de la balcon (17 poziții)
- VII – Inventarul pivniței de lângă calorifer (26 poziții)

Menționăm că multe poziții conțin seturi întregi sau piese dispartate de borcane, vase, sticle, instrumente ș.a. De ex. la cap. II:

poz. 1: 35 borcane farm. cilindrice din lemn cu capac lemn 92x5 cm, vol. cca 200g/ccI, etichetă vopsită

poz. 2: 55 buc. borcane farm. cilindrice din lemn cu capac lemn 14x6 cm a 300 g, etichetă vopsită

poz. 6: 56 buc. borcane farm. porțelan alb cilindrice cu capac porțelan pentru uleiuri, siropuri etc., vol cca 400 ccl, etichetă arsă, dintre care 9 sunt defecte și 5 capace defecte.

O foarte mică parte din piesele aparținând odinioară farmaciei „*Rodia*” pot fi văzute azi la Muzeul de Istorie a Farmaciei din Cluj.²¹

În prezent, farmacia este în funcțiune (fosta Farmacie nr. 58), aparținând „*Sanifarm*”. Având în vedere vechimea farmaciei, mobilierul și dotările care încă mai există, se poate lua în considerare înființarea, aici, a unui Muzeu de Istorie a Farmaciei, specific începutului de secol XX, când Oradea deținea supremația, în provincie, privind numărul absolut de farmacii (vezi pag. 1).

Amplasamentul farmaciei a rămas neschimbat de la înființare; în perioada interbelică Bd. Regele Ferdinand nr. 27, Rákóczi út 33 (1941–44), Bd. Regele Ferdinand nr. 33 (1945–47), respectiv str. Republicii nr. 33 începând din 1948 până astăzi.

4. Farmacia „*Vulturul de Aur*”

În anul 1919 farmacia „*Vulturul de Aur*” aparținea farmacistei Káin Eszter care împreună cu soțul ei, Mező Ernő (figurând ca asociat după 1923) vor conduce cu pricepere și autoritate întreaga activitate a farmaciei.²²

În 1941 cei doi soți mai figurau ca proprietari, în 1942/43 Káin Eszter apare ca unica proprietară, având ca diriginte pe Hajdó Alice Ibolya (căsătorită Kováts). În 1944 Káin Eszter este deportată. După 1945, administratori ai farmaciei au fost Sándor Ioan (1945–46), Bernát Eugen (1946–47), în anul 1947 asociindu-se cu Bernát Viorica și Horovitz Erna pentru conducerea farmaciei. La naționalizare, în 1949, se pare că singura proprietară era farmacista Horovitz-Karpf Erna.

²¹ Eva Crișan, *Materia Medica de Transylvania*, Cluj-Napoca, 1996, pag. 211, 212, 215, 231, 247, 250–252.

²² Fehér Dezső, op. cit. (nota 13), p. 158.

Káin Eszter (22 nov. 1889, Năsăud–1944 ?) a obținut diploma de farmacistă la Universitatea din Cluj, în 1912. După efectuarea stagiului în diferite localități din țară și străinătate, în 1916 preia administrarea vechii farmacii „*Vulturul de Aur*” al cărei renume decăzuse ca urmare a schimbării dese a proprietarilor, cât și a războiului, devenind apoi prima farmacistă, proprietară de farmacie din Oradea. În toată perioada interbelică a dovedit remarcabile capacități profesionale și organizatorice, câștigând pe merit aprecierea generală. Din nefericire, în primăvara anului 1944 a căzut pradă deportării fără întoarcere.

Foto 7. *Káin Eszter*

Amplasamentul farmaciei a rămas neschimbat din sec. al XIX-lea până în zilele noastre (P-ța Sf. Ladislau nr. 6, P-ța Unirii nr. 6, P-ța Malinowski nr. 6) schimbându-se doar denumirile adresei. Azi, aici funcționează farmacia „*Cristiana*”.

5. Farmacia „*Leul*”

Farmacistul Mihály Lajos care cumpărase farmacia în anul 1914 va rămâne în posesia ei, fără întrerupere, până în 1946. În acest an diriginte era farmacistul Schwimmer Andrei. În 1947, proprietar devine Lerchner Vilhelm²³, iar din 1948 până la naționalizare, farm. Schärfer Vilhelm (care cu cca 30 de ani în urmă, mai lucrase la farmacia „*Leul*”).

După naționalizare, farmacia a fost desființată, spațiul ei primind destinație comercială.

În toată perioada de referință, amplasamentul farmaciei „*Leul*” a rămas neschimbat, la colțul N-E al Pieții Mari (P-ța Mihai Viteazul nr. 14 în perioada interbelică), de unde începea spre Est, Calea Clujului (str. Matei Corvin nr. 1 între 1946–1948). În anii '70 clădirea fostei farmacii precum și cele învecinate au fost demolate, în prezent fiind un spațiu verde.

6. Farmacia „*Sfântul Ladislau*”

Farmacistul Hegedüs Rezső care a cumpărat farmacia în mai 1903, o va deține fără întrerupere până la moartea sa neașteptată în oct. 1927. Farmacia va trece în proprietatea văduvei și fiului Imre, care a urmat cariera tatălui său. În anii 1933–34 îi găsim în continuare ca proprietari pe văduva Hegedüs, fiul Imre figurând și ca diriginte.²⁴

²³ Compas Comercial 1947. (Redactor Ladislau Lukács), Oradea, p. 120

²⁴ Vezi nota 8.

După 1937, farmacistul Hegedüs Imre figurează ca singur proprietar, inclusiv în perioada 1940–1944. În 1943, la farmacie îl găsim angajat pe farm. Szabó Ferenc (viitorul proprietar al farmaciei „Atom”). După decesul lui Hegedüs I. (1947), farmacia va fi condusă de Valentin Bitai ca diriginte, probabil până la naționalizare.

Foto 8. Hegedüs Imre

44) sau P-ța Szacsvey Imre nr. 1 (anii 1945–48). În prezent, în vechiul local funcționează farmacia „Gențiana” (P-ța Tineretului nr. 1)

Hegedüs Imre (2 aug. 1895 Kótegyán, Ungaria–11. febr. 1947, Oradea) a terminat Fac. de Farmacie în 1914 la Budapesta, dar din cauza războiului și-a dat licența abia în 1922. După moartea subită a tatălui în 1927, a preluat conducerea farmaciei timp de aproape 20 de ani, fiind una dintre cele mai cunoscute și respectate personalități ale cartierului Velența din Oradea (unde era farmacia). Hegedüs I. a practicat sportul de performanță până la maturitate, conducând scrima orădeană la obținerea de trofee de nivel național.

Amplasamentul farmaciei „Sf. Ladislau” a rămas neschimbat în toată perioada de referință și ulterior, până în ziua de azi, figurând doar cu denumiri schimbate ale adresei: P-ța Bisericii nr. 1 în perioada interbelică (P-ța Veneția nr. 1 în anii 1933–34), Szt. István tér 1 (1941–

7. Farmacia „Îngerul Păzitor”

Despre această farmacie dispunem de date foarte sumare. Farmacistul Révész János a preluat farmacia în luna iunie 1914 fiind proprietarul ei, în toată perioada interbelică, inclusiv în anii 1941–1943. În 1942/43 între angajații farmaciei era și farm. Rachmuth Ella²⁵. În anul 1947, proprietar figura soția lui Révész J. (născută Herschkovits Sarolta).

Révész János (22 dec. 1888, Tisza Szt. Imre, Ungaria–?) a lucrat la început ca practicant în farmacie, apoi urmează Fac. de Farmacie la Budapesta. După absolvire, a lucrat în Ungaria, apoi la câteva farmacii din Oradea, în 1914 fiind diriginte la farmacia „Îngerul Păzitor”. În luna iunie a aceluiași an, va cumpăra farmacia de la proprietarul ei, farmacistul Kovács Béla, deținând-o cca 30 de ani.

Amplasamentul farmaciei a rămas neschimbat în toată perioada de referință: str. V. Alecsandri nr. 42 (în perioada interbelică), Teleky Pál 44 (1941–1944), str. Andrei Vâșinski 44 (42) între 1945–1949.

²⁵ Vezi nota 16.

Farmacia a fost desființată la naționalizare, clădirea există însă și astăzi (str. M-șal I. Antonescu nr. 44), spațiul vechii farmacii având destinație comercială.

8. Farmacia „Sfântul Ștefan“

Farmacia era proprietatea farmacistului dr. Raáber Árpád din anul 1911 și o va deține fără întrerupere peste 30 de ani, până în anii celui de al doilea război mondial. În toți acești ani, va fi ajutat de soția sa Margit (născ. Schulmann), de asemenea doctor în științe farmaceutice. În anul 1942, proprietar al farmaciei figura soția, iar dr. Raáber diriginte²⁶. În luna mai 1944 soții Raáber sunt deportați, fără a mai reveni.²⁷

Între anii 1946–1947, farmacia a fost administrată de farmacistul Szabó Francisc²⁸, fiind apoi concesionată de farmacistul Pavel Kunea (1947) care va deveni proprietarul ei până la naționalizare (1949). După naționalizare, farmacia a rămas una dintre cele 8 farmacii lăsate în funcțiune (v. pag. 5).

Dr. Raáber Árpád (14 sept. 1879, Budapesta–1944 ?) a absolvit Fac. de Farmacie în 1907 la Budapesta. După absolvire, până în 1910 a redactat „Gyógyszerész Hetilap“ („Săptămânalul Farmaciștilor“) fiind bine cunoscut în cercurile farmaciștilor. După stabilirea la Oradea (1910), a lucrat ca diriginte la farmacia „Sf. Ștefan“ pe care o cumpără în 1911, conducând-o cu deosebită pricepere împreună cu soția (n. Schulmann Margit) în toată perioada interbelică. În timpul primului război mondial, a lucrat în laboratorul Spitalului Militar din Budapesta, apoi ca farmacist militar în Galiția, iar din apr. 1918 până la demobilizare, în spitalul garnizoanei din Oradea, fiind decorat cu „Crucea de aur cu coroană“²⁹.

Foto 9. dr. Raáber Árpád

Dr. Raáber Á. s-a ocupat și de fabricarea produselor cosmetice și de parfumerie, a fost reprezentantul fabricilor de produse chimice și farmaceutice „Bayer“ și „Tress“, producând în exclusivitate unele medicamente pentru toată țara (de ex. „Salvatik“ pentru afecțiunile stomacului). În 1944 a fost deportat împreună cu soția, drum fără întoarcere.

²⁶ Idem.

²⁷ Tereza Mózes, *Evreii din Oradea*, Ed. Hassefer, Buc. 1997, p. 316.

²⁸ Budaházy Ștefan, *Colecția de rețete a farmacistului orădean Szabó Ferenc*, în „Crisia“ XXIV, Oradea, 1994, p. 442.

²⁹ Fehér Dezső, op. cit. (nota 13), p. 159.

Clădirea în care a funcționat farmacia în perioada interbelică există și astăzi (str. Váradi nr. 60 (1923), str. I. C. Brătianu (1930–1940), azi str. M. Eminescu nr. 60), dar cea în care s-a mutat în timpul războiului (Mikszáth Kálmán u. 52, după război str. K. Marx nr. 52) a fost demolată, în locul ei construindu-se un bloc de locuințe.

9. Farmacia „Șarpele“

În martie 1910, farmacia „Șarpele“ este cumpărată de farmacistul Reisz István (8 martie 1885, Békéscsaba, Ungaria–1944 ?), acesta rămânând proprietarul ei, fără întrerupere, timp de peste 30 de ani. Din perioada interbelică este semnalat un plic pentru rețete cu emblema farmaciei „Șarpele“.³⁰

La începutul celui de al doilea război mondial, Reisz figura în continuare ca proprietar, inclusiv în 1943³¹, fiind apoi deportat³². După război, în 1945, farmacia era condusă de farm. Surányi Ervin ca diriginte (în 1946 fiind în „dispută“ cu farm. Szabó Ferenc), în 1947 fiind administratorul ei („prin sentința civilă 410/1947 s-a constatat moartea prezumtivă a fostului proprietar, concesiunea fiind preluată de Surányi Ervin, fost diriginte“³³), iar din 1948 va fi proprietar până la naționalizare (1949), când farmacia va fi desființată.

Foto 10. Surányi Ervin

Surányi Ervin (16 ianuarie 1901, Pécs, Ungaria–23 apr. 1974, Oradea) a absolvit Facultatea de Farmacie în 1927 la București. În perioada 1930–1940 a avut farmacia la Beliu (azi, jud. Arad), apoi a lucrat la Beiuș (1940–1944) în farmacia lui Iancu Ardelean. În noiembrie 1944 s-a stabilit la Oradea, închiriind farmacia „Șarpele“ de la fratele fostului proprietar al farmaciei (Reisz) care nu s-a mai întors din deportare. În iunie 1948 Surányi E. a cumpărat farmacia, lucrând împreună cu soția Ecaterina (laborantă) până la naționalizare. În perioada 1944–1949 a fost președintele Colegiului Farmaciștilor din județul Bihor. Între anii 1949–1956 a lucrat la Farmacia nr. 11 (fosta Farmacie „Sf. Francisc“), apoi, până la pensionare (1972) a lucrat în Farmacia nr. 6 (fosta Farmacie „Sf. Ștefan“, de pe str. K. Marx nr. 52)³⁴.

³⁰ Budaházy Ștefan, *Câteva mărturii materiale ale farmaciilor orădene din prima jumătate a secolului nostru*, în „Aletheia“ nr. 6/1996, p. 148.

³¹ Vezi nota 16.

³² Tereza Mózes, op. cit. (nota 27), p. 318.

³³ Arhivele Naționale, Direcția Jud. Bihor (A.N.B.), *Fond 65 inv. 95, Registrul Camerei de Comerț și Industrie*, Index individual, Lit. R.52 poz. 1086/46.

³⁴ Date primite de la dl. Surányi Emil, fiul farm. Surányi Ervin.

Amplasamentul farmaciei a rămas același de la înființare (1901) până la naționalizare (1949), în plin centru al orașului (P-ța Regina Maria nr. 1 /în perioada interbelică/, Bémer tér 1 /1940–1944/, P-ța Stalin nr. 1 /1945–1949/). Clădirea există și astăzi (P-ța Regele Ferdinand), spațiul fostei farmacii (la parter, în dreptul ferestrelor 3 și 4 de la etaj, numărând cele 10 ferestre dinspre dreapta spre stânga), având destinație comercială.

10. Farmacia „Steaua”

În septembrie 1918 farmacia era condusă de farmacistul Ruttkay Aladár, fără să putem preciza în ce calitate (proprietar, arendaș sau diriginte) și probabil că a condus-o până în 1923, când a preluat farmacia „Regele Mathias”. În locul său, farmacia „Steaua” va fi condusă de farmacistul Hajdu Hugó, care în 1933/1934 figura ca proprietar³⁵, calitate pe care o va deține până în august 1942, când proprietar va deveni farmacistul Ecsedi Csapó Zoltán. Acesta, se pare că a deținut farmacia doar până la terminarea războiului. În 1947 farmacia era administrată de farmacistul Vertes Nicolae, la naționalizare (1949) acesta figurând ca proprietar³⁶.

Amplasamentul farmaciei era în 1911 la intersecția str. Arborele Verde (Zöldfa u.) cu Piața Mare (Nagyvásár tér), avea intrarea pe str. Arborele Verde, deși adresa era Piața Mare nr. 7. Apoi, farmacia se va muta puțin mai spre centru, pe aceeași stradă (în 1923 adresa era N. Iorga nr. 23, iar în 1941 Hlatky Endre 23). În august 1942, farmacia figura la o nouă adresă, Mussolini tér nr. 3³⁷ (fosta Piață Mare, respectiv P-ța Mihai Viteazul în perioada interbelică și postbelică), mutându-se doar cu câțiva zeci de metri (vezi Planșele 1 și 2). Această adresă (P-ța Mihai Viteazul nr. 3) se va păstra și după război.³⁸

După naționalizare, farmacia este desființată, dar clădirea există și astăzi, spațiul farmaciei având destinație comercială.

11. Farmacia „Rákóczi Francisc II” („Sf. Francisc”)

După terminarea războiului (1918), farmacia „Rákóczi Ferenc II” a continuat să rămână în posesia vechiului proprietar care a înființat-o, farmacistul Csanda Endre senior. În 1921 farmacia este preluată de nepotul de frate al proprietarului, farmacistul Csanda Endre junior, care o va păstra, fără întrerupere și în timpul celui de-al doilea război mondial, până la naționalizare, în 1949.

În 1923 farmacia mai purta numele de „Rákóczi Ferenc II”, dar apoi și-a schimbat denumirea în „Sfântul Francisc”, nume purtat până la naționalizare, cu excepția perioadei 1941–1944 când și-a reluat numele inițial. După naționalizare, farmacia va continua să funcționeze, deși nu figura pe lista celor 8 farmacii nedesființate (vezi pag. 5).

³⁵ Vezi nota 8.

³⁶ Gheorghe Mermeze, *Istoricul farmaciilor din Oradea* (rezumatul tezei pentru obținerea titlului de doctor în farmacie), 1985, p. 21.

³⁷ Nagyvárad, nr. 188/22 aug. 1942.

³⁸ Crișana din 14–21 sept. 1946 (cotidian).

Csanda Endre senior (c. 1863–12 sept. 1927, Isztáncs, Cehoslovacia)³⁹ a lucrat ca ucenic în farmacie, de la 16 ani, la Oradea fiind angajat la farmacia „*Vulturul de Aur*“, apoi, după mai multe tentative deschizându-și propria farmacie, „*Rákóczi Ferenc II*“ în 1907. În anul 1910 a fost ales președintele Asociației Farmaciștilor din Bihor.

Foto 11. *Csanda Endre* jun.

Csanda Endre junior (23 iulie 1887, Isztáncs, Cehoslovacia–14 martie 1961, Oradea)⁴⁰ nepot de frate și fiu adoptiv al farmacistului *Csanda Endre* senior a absolvit Facultatea de Farmacie la Cluj în 1911, după care s-a angajat la farmacia unchiului său, pe care o va prelua în posesie în 1921. A condus farmacia cu mult profesionalism, fără întreruperi, până la naționalizare, câștigându-și o bună apreciere atât din partea publicului cât și a colegilor de breaslă.

În toată perioada de referință, amplasamentul farmaciei a rămas neschimbat, str. Cuza Vodă nr. 28 (sau 24), respectiv str. Szacsvey în timpul administrației maghiare, cu excepția unei scurte perioade înaintea naționalizării. În prezent, în localul vechii farmacii funcționează Farmacia „*Elixir*“ (str. Cuza Vodă nr. 28).

12. Farmacia „*Madonna*“

Farmacistul dr. *Medvigy Ferencz* care a preluat farmacia de la farmacistul *Pohl Jenő* (plecat definitiv la Budapesta) în octombrie 1910, va deveni proprietarul acesteia timp de peste 30 de ani. În anul 1943, farmacia aparținea încă lui *Medvigy F.*, dar era arendată farmacistului *Féder Vilhelm*. Acesta o va cumpăra nu peste multă vreme, deținând-o până la naționalizare (1949).

Dr. Medvigy Ferencz (1884, Beregszász, Ungaria–apr. 1946, Oradea) a absolvit Facultatea de Farmacie la Budapesta în 1906, și-a luat doctoratul în 1907 fiind unul dintre farmaciștii orădeni bine apreciați încă înaintea primului război mondial, iar apoi în toată perioada interbelică. În 1941 a fost ales președinte al Asociației Farmaciștilor orădeni.

³⁹ Nagyváradai Napló, nr. 205/13 sept. 1927.

⁴⁰ Mulțumiri D-nei Sofia Csáti, nepoata farm. *Csanda Endre* jr. pentru datele biografice și fotografia unchiului ei.

Féder Vilhelm (21 iul. 1906, Câmpia Turzii–29 ian. 1994, Oradea) a terminat liceul la Cluj, a absolvit Facultatea de Farmacie la Iași, dar licența a obținut-o la București în 1934 (diploma eliberată la 25 apr. 1935). A lucrat ca farmacist la Iași (1934–1936), Câmpia Turzii, Târgu Mureș, iar din 1939 la Oradea, la farmacia „*Crucea de Aur*” (mai 1939–iulie 1941). În 1941–1942 este arendaș al Farmaciei „*Madonna*” pe care apoi o va cumpăra în aprilie 1943, deținând-o până la naționalizare (1949). Între anii 1949–1975 a funcționat ca farmacist la Oficiul Farmaceutic /Regional/ Bihor, când s-a pensionat.⁴¹

Amplasamentul farmaciei „*Madonna*” a rămas neschimbat de la înființare, la intersecția actualelor străzi General Magheru și George Enescu, având adresa interbelică str. Sztaroveszky nr. 19 (sau 20), str. Episcop Ciorogariu nr. 20 (1946–1949). Azi, în vechiul local și cu vechiul mobilier funcționează farmacia „*Diana*”.

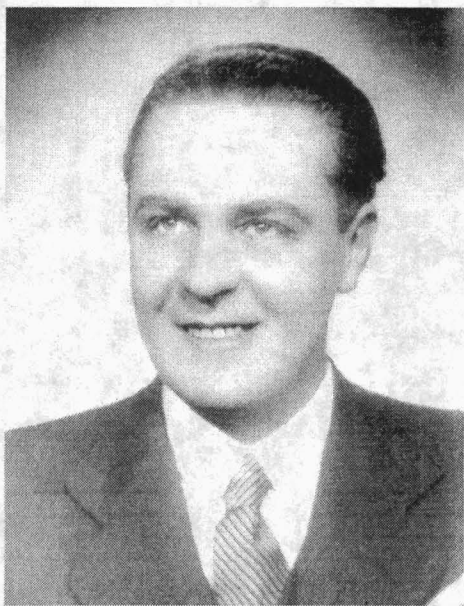

Foto 12. *Féder Vilhelm*

13. Farmacia „*Regele Mathias*” („*Pax*”)

După primul război mondial, farmacia era în posesia farmacistului Ruttkay Aladár, care o va deține și în 1934⁴². În anul 1937, proprietar al farmaciei figurează Ajtay G. Gyula (ginelele lui Ruttkay A.), care o va deține și în perioada administrației maghiare (1940–1944). După război, farmacia este administrată de farmacistul Gheorghe Brand. În luna mai 1947, farmacia „*Regele Mathias*” este preluată de farmacistul Barta Ladislau în calitate de proprietar, fiind ajutat de soția Paraschiva Șerbu, de asemenea farmacistă. Cu ocazia preluării, farmacia a primit denumirea de farmacia „*Pax*” (lat. *Pace*), funcționând sub acest nume și cu același proprietar până la naționalizare, când este desființată.⁴³

Barta Ladislau (20 nov. 1896, Pancevo, Iugoslavia–9 oct. 1968, Oradea)⁴⁴ a absolvit Facultatea de Farmacie în 1926 la Cluj, funcționând apoi ca farmacist la Turda, Tulgheș (jud. Mureș) (1928–1929), Cluj (1930–1934), Călățele (jud. Cluj),

⁴¹ Date obținute de la farm. Féder Vilhelm. Mulțumiri d-lui Féder Vilhelm jr., pentru poza tatălui și unele date biografice.

⁴² Vezi nota 8.

⁴³ Aceste date cât și cele biografice privind familia Barta, mi-au fost relatate de farm. Paraschiva Barta Șerbu.

⁴⁴ Vezi nota 33. A.N.B. Lit. B.487, poz. 3849/48: data și locul nașterii farm. Barta Ladislau: 20 nov. 1896, Perlaș, jud. Timiș – Torontal.

Foto 13. Farmacia „Pax“

Foto 14. Barta Ladislau

din nou la Turda (1940–1944). Spre sfârșitul anului 1945 se stabilește la Oradea, având funcția de farmacist șef la Casa Asigurărilor Sociale. În 1947 devine proprietarul farmaciei „Pax” (fosta farmacie „Regele Mathias”), pe care o va deține până la naționalizare. După 1949 lucrează din nou la Casa de Asigurări Sociale, apoi la Policlinica nr. 1 și la farmacia Spitalului nr. 1, pensionându-se cu puțin înainte de moarte.

Barta Șerbu Paraschiva (18 febr. 1901, Várvíz /Subcetate/, jud. Mureș–15 nov. 1992, Oradea) a absolvit în 1925 Facultatea de Farmacie la Cluj, lucrând apoi la Petroșani, Reghin, Turda (1927–1929), unde se căsătorește cu farmacistul Barta Ladislau (1929). La Oradea, a lucrat la farmacia Spitalului nr. 1, după naționalizarea farmaciei „Pax”.

Farmacia „Regele Mathias” a rămas pe același amplasament de la înființare până la desființare. Se afla pe str. A. Vlahuță nr. 44 (azi str. Ady Endre, în perioada războiului, Szt. János u. 50). În anii 1947–1948, când se numea „Pax”, adresa farmaciei redevine str. A. Vlahuță nr. 50, iar la naționalizare (1949) str. Breiner Béla. Clădirea există și astăzi, spațiul farmaciei având destinație comercială.

14. Farmacia „Salvatorul”

În martie 1913, farmacia intră în posesia farmacistului Zsigmondovics Géza, care o va deține timp de 10 ani, în iarna 1923/24 perfectând un schimb de farmacii cu proprietarul farmaciei „Crucea de Aur”, farmacistul Németh Pál. Acesta din urmă, va deține farmacia „Salvatorul” până la decesul său, în 1932, la vârsta de 45 de ani. Farmacia a intrat în proprietatea soției Ágnes și a fiului Lóránd de 11 ani,

care va urma cariera tatălui. În această perioadă a fost angajat ca diriginte, farmacistul Vasile Görög⁴⁵. În anii 1941/42 îi găsim, ca proprietari tot pe succesorii lui Németh Pál, diriginte fiind însă Rozsos László⁴⁶.

În 1943 farmacia este trecută în posesia exclusivă a lui Németh Lóránd (practicant la farmacia „Regele Mathias”), Rozsos L. rămânând în continuare diriginte. La naționalizare, în aprilie 1949, proprietarul farmaciei era tot Németh Lóránd, farmacia nefiind însă desființată.

Amplasamentul farmaciei a suferit o schimbare, fără a ieși din perimetrul intersecției dintre actuala str. Decebal și str. Mareșal Ion Antonescu. În 1923 adresa farmaciei era str. V. Alecsandri nr. 64 (actuala str. Mareșal I. Antonescu); în 1936/37 la nr. 66; în 1941 Vitéz u. 68 (!) (actuala str. Decebal); în 1941–1944 str. Teleki Pál 55, după 1945 str. A. Vâșinski nr. 55. În prezent, în vechiul local al farmaciei, funcționează farmacia „Norifarm” (str. Mareșal Ion Antonescu nr. 55).

15. Farmacia „Diana”

În septembrie 1918, farmacistul Sebestyén Artur cumpără Farmacia „Diana” de la Döry Mihály, rămânând în posesia ei, fără întrerupere, timp de 30 de ani, până la naționalizare. Farmacia a funcționat și după naționalizare.

Sebestyén Artur (17 sept. 1890, Oradea–?) a terminat liceul premonstratens din Oradea, practica farmaceutică începând-o la farmacia „Crucea de Aur”, susținând examenele de asistent de farmacie la Cluj. Urmează apoi Facultatea de Farmacie la Budapesta, luându-și diploma în 1915, practicând după absolvire în câteva orașe (în 1917/18 era diriginte la farmacia „Sf. Anton” din Oradea, proprietatea lui Atlasz Lajos). În 1918 va prelua farmacia „Diana”, aducându-i un bun renume în toată perioada interbelică, apoi în dificila perioadă de război. În anii postbelici până la naționalizare în 1949, farmacia figura în proprietatea lui Sebestyén, fără să cunoaștem însă soarta farmacistului.

Foto 15. Sebestyén Artur

Amplasamentul farmaciei a fost în zona actualului bloc masiv din str. Cicero (la începutul străzii D. Cantemir), clădirea farmaciei fiind demolată odată cu altele din jur, pentru a face loc construirii blocului amintit. În perioada de referință, adresa farmaciei a fost: str. Gilányi 26 (1923), str. Astra nr. 18 (1931–1939), Gilányi út 18 (1941), idem nr. 10 (1943), str. D. Cantemir 10 (1946–1949).

⁴⁵ Ghidul orașului Oradea 1937–1938 (Întocmit de Fodor Laurențiu, Gál Zoltán, Pásztor Eugen), p. 30 și p. 192.

⁴⁶ Vezi nota 16.

16. Farmacia „Sfântul Anton“

În aprilie 1918, farmacistul Atlasz Lajos termină serviciul militar și preia farmacia cumpărată de el cu un an înainte. Cu toate că va rămâne proprietarul farmaciei peste 25 de ani, nu deținem date precise privind farmacia, în 1943 fiind însă menționat ca proprietar⁴⁷.

După război, în 1947, proprietar este farmacistul Klein Emil⁴⁸, care o va deține până la naționalizare⁴⁹. După etatizare, farmacia va continua să funcționeze.

Atlasz Lajos (25 febr. 1883, Raszlavica, Cehoslovacia–1944 ?) este mobilizat în primul război mondial ca șef de spital de campanie, fiind chiar decorat. După război, va prelua conducerea efectivă a farmaciei „Sf. Anton“ pe care o va administra cu profesionalism în toată perioada interbelică. A fost și casier al filialei Bihor al Asociației Naționale a Farmaciștilor (1923). Se pare că în 1943 i se ia dreptul de proprietate asupra farmaciei, fiind deportat cu familia în mai 1944.⁵⁰

Amplasamentul farmaciei „Sf. Anton“ era la intersecția actualelor străzi Republicii/Pescărușului. În perioada interbelică și la începutul celui de-al doilea război mondial, adresele la care apare farmacia, ar indica anumite schimbări ale amplasamentului sau mai degrabă schimbări de ordin administrativ-edilitar (dacă nu chiar greșeli de redactare): Bd. Regele Ferdinand nr. 53 (1923), idem nr. 36 (1931–1934); Principele Mihai nr. 10 și respectiv Regele Ferdinand 46 (1937–1938); Horty Miklós út 20 (1941); Gerliczy u. 14 (1943); str. Kalinin 14 (1946–1949).

Astăzi, în localul vechii farmacii funcționează Farmacia „Concordia“.

17. Farmacia „Crucea Roșie“ („Crucea Albă“)

Dintre cele patru farmacii deschise după Unirea de la 1 Decembrie 1918, când Oradea a trecut sub administrația românească, farmacia „Crucea Roșie“ este prima. Aprobarea deschiderii a fost dată în luna iulie 1920 farmacistului George Păcală, dar deschiderea efectivă s-a făcut abia în 15 martie 1921, pe Bd. Regele Ferdinand nr. 5.⁵¹ Farmacia a funcționat ca atare în toată perioada interbelică, schimbându-și însă numele în „Crucea Albă“ pe la mijlocul anilor '30⁵² și nu în timpul administrației maghiare (1942) cum indică alte surse.⁵³

Odată cu preluarea administrației orașului de către autoritățile maghiare în toamna anului 1940, farmacistul G. Păcală este expulzat. În anii 1942–1943 figura însă ca proprietar, farmacia având ca diriginte pe farmacistul Szabó Árpád și angajat pe farmacistul Ákos Ernő⁵⁴. În anul 1947, proprietar al farmaciei era Ákos Ernest (Ernő) care va rămâne până la naționalizare (1949), când farmacia este desființată.

⁴⁷ Idem.

⁴⁸ Vezi nota 33. A.N.B., Lit. K.272., poz. 3078/46.

⁴⁹ Gh. Mermeze, lucr. cit., p. 22 (vezi nota 36).

⁵⁰ Tereza Mózes, op. cit., p. 255 (nota 27).

⁵¹ Nagyvárad, nr. 57/15 mart. 1921.

⁵² În 1934 farmacia figura sub denumirea „Crucea Roșie“ (vezi nota 8), iar în 1937 se numea „Crucea Albă“ (vezi nota 45).

⁵³ Gh. Mermeze, lucr. cit., p. 23 (nota 36).

⁵⁴ Vezi nota 16.

George Păcală (4 iun. 1878, Galați/Făgăraș–8 nov. 1958, Făgăraș)⁵⁵ a absolvit Liceul „A. Șaguna” din Brașov, iar Facultatea de Farmacie la București. Se căsătorește în 1912, dar îmbracă haina militară în 1913 în războiul balcanic, apoi din nou în 1916 la intrarea României în război. Demobilizat în 1920 (colonel în rezervă), își deschide farmacia în 1921 la Oradea. În 1923 este președinte al filialei Bihor a Asociației Naționale a Farmaciștilor, președinte al Colegiului Farmaciștilor din Bihor (1930). Este ales senator (liberal) de Bihor în 1933. Expulzat la Arad în 1940 de către autoritățile maghiare, va deschide la Ploiești o farmacie proprie, iar după naționalizarea ei, se retrage la Făgăraș până la sfârșitul vieții.

Amplasamentul farmaciei se afla pe strada principală a orașului, în pasajul Bazarului, Bd. Regele Ferdinand nr. 2 (azi str. Republicii), Rákóczi út 2 între anii 1941–1944. La deschiderea farmaciei în 1921, aceasta se găsea la nr. 5. În 1923 se afla tot la nr. 5⁵⁶, dar apoi se mută aproximativ vis-à-vis, întrucât în 1930 se afla deja la nr. 2⁵⁷.

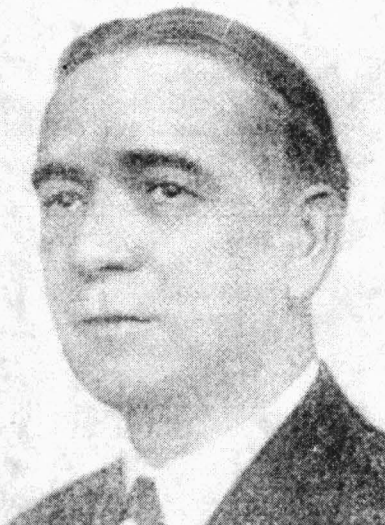

Foto 16. *George Păcală*

18. *Farmacia „Sabina”*

Farmacia a fost deschisă în anul 1921 de către farmacistul Sabin Antal (Anton Sabin), care, în martie 1924 o cedează, la schimb, farmacistului Szabó Sándor. Acesta din urmă, în anii 1937–1938 era încă proprietarul ei⁵⁸.

Foto 17. *Farmacia „Sabina”*

⁵⁵ Date furnizate de D-na Pop de Popa, nepoata farmacistului G. Păcală. Aurel Tripon (vezi nota 3, p. 433) indică anul nașterii farmacistului G. Păcală, 1876.

⁵⁶ Iosif Horváth, *Ghidul orașului Oradea-Mare*, 1923, p. 96.

⁵⁷ Pop Vasile, *Micul Ghid al Orașului Oradea*, 1931, p. 88.

⁵⁸ Vezi nota 45.

În 1941 farmacia figura în posesia farmacistului Szabó Aczél István, schimbându-și denumirea în farmacia „Hungaria”. În 1943, în afara proprietarului, în farmacie mai lucrau farmaciștii Bácskai Tibor și Nagy Károly, iar în 1945 își făceau aici practica, tinerii farmaciști Urszinyi Zoltán și Vertes Gheorghe. La naționalizare, în 1949, farmacia era coproprietatea farmaciștilor Szabó Aczél István și Vertes Gheorghe, nefiind desființată. În zilele noastre, aici funcționează farmacia „Adonia”.

Foto 18. Szabó Sándor

Foto 19. Urszinyi Zoltán

Szabó Sándor (21 mart. 1876, Nyirád–1944 ?) cumpără în 1904 la Borod (jud. Bihor) farmacia pe care o deține 15 ani. În 1919 se stabilește la Oradea, fiind ales secretar al filialei Bihor a Asociației Naționale a Farmaciștilor (1922)⁵⁹. În 1924 preia farmacia „*Sabina*” (în schimbul celei din Borod), pe care o va conduce, peste 15 ani, cu deosebită pricepere, făcând-o cunoscută și peste hotare prin produsele ei cosmetice, sub marca „*Sabina*”⁶⁰. Se pare că odată cu intensificarea prigoanei antisemite, va preda farmacia ginerelui său, Szabó Aczél Ștefan, el având soarta tragică a celor deportați la Auschwitz în primăvara anului 1944.⁶¹

Urszinyi Zoltán (15 sept. 1921, Oradea) a absolvit Liceul „E. Gojdu” din Oradea, iar Facultatea de Farmacie la Budapesta în 1945. A efectuat stagiul la Budapesta, apoi, între altele, la farmacia „*Sabina*” (1945) din Oradea și „*Îngerul Păzitor*” din Săcuieni (Bihor). În 1948 s-a căsătorit cu Olga Hankovits, nepoata renumitului farmacist orădean Hankovits Ferencz.

⁵⁹ Iosif Horváth, op. cit., p. 144 (nota 56).

⁶⁰ Fehér Dezső, op. cit., p. 161 (nota 13).

⁶¹ Pe piatra funerară a mormântului familiei sale din cimitirul neolog din Oradea scrie: Moarte de martir la Auschwitz:

Szabó Sándor (farmacist) 1876–1944

Szabó Sándorné (n. Mandel Margit) 1882–1944.

După 1949 a lucrat în cadrul Oficiului Farmaceutic Bihor (Centrofarm) timp de 40 de ani, ca farmacist în diferite localități bihorene (1940–1957), farmacist principal la Oficiul Farmaceutic Oradea (1957–1973) și farmacist principal inspector (1973–1989), în prezent fiind pensionar (de la 1 ianuarie 1989). S-a distins în activitatea profesională, obținând diplome și certificate de inovator. Este un remarcabil iubitor al istoriei farmaciei orădene.

Amplasamentul farmaciei „*Sabina*” era la intersecția str. Romană (azi, Aleea Emanuil Gojdu) cu Piața Mihai Viteazul (azi, P-ța 1 Decembrie), având ca adresă Aleea Romei nr. 2 (1931–1938), Mussolini tér 8. (1941–1944), P-ța Mihai Viteazul nr. 8 (după 1945).

Se pare că, la deschidere, farmacia se afla în clădirea complexului comercial „*Andrényi*”, având adresa P-ța Mihai Viteazul nr. 4 (1923)⁶² /vezi foto 17. Aprobarea inițială pentru deschiderea farmaciei, eliberată farmacistului A. Sabin era pe str. Kossuth L. (stradă ce dădea în P-ța Mihai Viteazul, vezi Planșa 1)⁶³.

19. Farmacia „*Minerva*”

Farmacia a fost deschisă în anul 1921⁶⁴ de către farmacistul Gálosi Ferenc, care a condus-o, se pare, până la deportarea sa în perioada administrației maghiare. În anii 1942–1943 la farmacie lucra Adorján Péterné (n. Vajna Ilona). După război, între 1945–1946 farmacia a fost condusă de farmacistul Gyüdi István. După naționalizare, farmacia a fost desființată.

Gálosi Ferenc (16 dec. 1886, Cluj–1944 ?) a absolvit liceul și Facultatea de Farmacie la Cluj. În 1910 se stabilește la Oradea ca farmacist-diriginte. În timpul primului război mondial a fost mobilizat ca subofițer farmacist, fiind decorat. După deschiderea farmaciei „*Minerva*”, farmacistul Gálosi este bine cunoscut de public și confrăți, în 1927 fiind ales casier al Asociației Medicilor și Farmaciștilor din Bihor. Se pare că a murit în deportare, întrucât nu și-a mai revendicat farmacia la terminarea războiului, deși aceasta figura încă pe numele său.

Amplasamentul farmaciei a rămas neschimbat în toată existența ei, la parterul „casei Kováts” din P-ța Unirii nr. 5 (1923–1934), P-ța Malinovski nr. 5 (în anii postbelici). În prezent, spațiul fostei farmacii are destinație comercială.

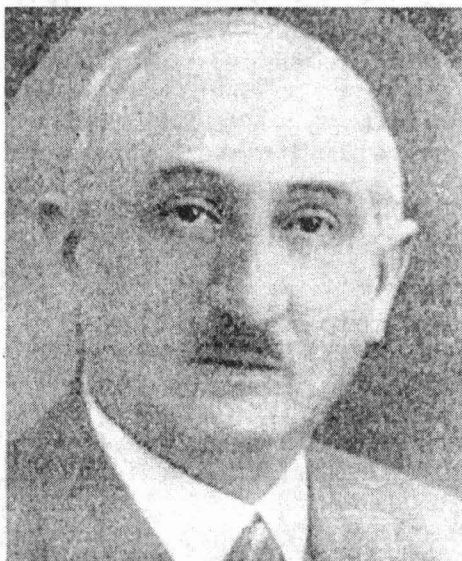

Foto 20. Gálosi Ferenc

⁶² Vezi nota 56.

⁶³ Szabadság, nr. 236/5 nov. 1920.

⁶⁴ Neavând surse primare privind înființarea farmaciei, menționăm anii: 1921 (vezi nota 8) sau 1920 (Gh. Mermeze), lucr. cit. p. 22, (vezi nota 36). Fehér Dezső indică anul *preluării* (subl. ns.) farmaciei ca fiind 1922 (Fehér D., op. cit., p. 157, vezi nota 13).

20. Farmacia „Cleopatra“

Farmacia a fost înființată în anul 1922⁶⁵ de către farmacistul Septimiu Pop. În 1931 farmacia figura în proprietatea farmacistului Pajor Pál și Vagner Artur⁶⁶, iar apoi în aceea a farmaciștilor Pajor Pál și Barla Dezső (1933–1938)⁶⁷. În 1941 sau 1942, datorită prigoanei antisemite, farmacistul Pajor Pál trece farmacia pe numele lui Barla Dezső ca proprietar. În 1943, în farmacie, în afară de Pajor și Barla, mai lucra și farmacistul Klein Emil. În 1944 farmacistul Pajor Pál este deportat, dar în mod fericit scapă din lagăr, astfel că, după război, va reintra în posesia farmaciei până la naționalizare (1949).

Amplasamentul farmaciei era pe strada Avram Iancu nr. 2 (Kossuth Lajos nr. 2, între anii 1941–1949). După naționalizare, farmacia a fost desființată, iar apoi a urmat și demolarea clădirii (azi spațiul este un mic parc în fața statuii lui M. Eminescu, la începutul str. Independenței). Menționăm că în 1923 adresa farmaciei era str. V. Alecsandri nr. 4 (actuala stradă Mareșal Ion Antonescu) în imediata vecinătate a farmaciei „Crucea de Aur“, ceea ce ne face să bănuim că farmacia a fost deschisă la această adresă și apoi (înainte de 1931) s-a mutat pe str. Avram Iancu nr. 2.

21. Farmacia „Hygea“

Datele privind deschiderea și funcționarea farmaciei „Hygea“ sunt relativ incerte și contradictorii. Vom expune câteva date verificabile și comentariile noastre. Din cotidianul „Nagyváradí Napló“ nr. 271/30.XI.1927, o știre mai lungă din care cităm: „Până acum la Oradea existau 21 de farmacii; ieri s-a deschis a 22-a pe str. Iosif Vulcan (Nagy Sándor u.) proprietatea farmacistului Gheorghe Iepure“. În continuare, se arată că împotriva deschiderii acestei farmacii, Asociația Farmaciștilor a depus o contestație în care se preciza că încă în 1921 Gh. Iepure a primit de la Minister dreptul de deschidere a farmaciei, fără să-l utilizeze. Apoi, l-a reînnoit, și acum a deschis farmacia, deși Comitetul de Sănătate n-a aprobat, întrucât conform dispozițiilor Legii sănătății publice, la fiecare farmacie deschisă se admit 5 000 de locuitori, Oradea fiind mult sub această cifră. Se cere clarificarea situației de către Circumscripția de Sănătate a Ministerului de la Arad.

O primă observație vizează numărul farmaciilor publice: din datele noastre, existau doar 20 de farmacii și nu 21, farmacia lui Gh. Iepure fiind a 21-a și nu cea de a 22-a. Amplasamentul indicat era str. I. Vulcan (Nagy Sándor), fără număr, corespunzând actualei str. Aurel Lazăr, al cărei capăt vestic intersectează actuala stradă a Republicii.

O altă informație verificabilă este din „Micul Ghid al Orașului Oradea“ de Vasile Pop, 1931, p. 88 unde pe lista farmaciilor existente figurează și „Higeia“, pe

⁶⁵ Vezi nota 8. Gh. Mermeze indică anul înființării 1921, iar „În anul 1927 farmacia trece în proprietatea soției lui Goina Teodor care o arendează în anul 1928. Ofcina va fi vândută probabil în 1935 când arendașul Pajor Pál devine proprietarul ei“ (vezi nota 36, p. 23).

⁶⁶ Vezi nota 57.

⁶⁷ Vezi nota 45.

str. Take Ionescu nr. 33, aparținând farmacistului Iepure Gheorghe. Str. Take Ionescu corespunde actualei străzi T. Vladimirescu (nr. 33 fiind aproximativ peste drum de nr. 40, unde în 1947 se va deschide farmacia „Orășenească”, vezi Planșa 2) aflată pe malul stâng al Crișului Repede, relativ departe de Str. I. Vulcan (Nagy Sándor). Deducem, dacă luăm cele două informații ca fiind întemeiate, că farmacia „Hygea” s-a mutat de pe str. Iosif Vulcan (Nagy Sándor) pe str. Take Ionescu, unde se afla în 1931.

Din păcate, în ghidurile următoare, în Almanahul farmaciilor pe 1934 (vezi nota 8), în presa cotidiană unde apărea de multe ori și programul farmaciilor în funcțiune, farmacia „Hygea” nu mai figurează în intervalul 1932–1946, ceea ce ne face să credem că farmacia nu a mai funcționat în această perioadă.

În fine, datele farmacistului dr. Gheorghe Mermeze (vezi nota 36) nu clarifică problema: „Farmacia «Hygeia» a luat ființă în anul 1927 pe str. Take Ionescu nr. 33, proprietar fiind farmacistul român Iepure Gheorghe. În timpul ocupației hortyste își încetează activitatea pe care însă o va relua după eliberare. Cu prilejul naționalizării, farmacia a fost proprietatea lui Strutinski Eugen. În prezent (1985 n.n.) poartă denumirea de Farmacia nr. 3 de pe str. Republicii”.

Din datele primite direct de la D-na farmacistă Clara Petrovici, spre sfârșitul anilor '80, rezultă că ea a deschis farmacia „Hygea” în 1947 pe Bd. Regele Ferdinand nr. 7 (azi, str. Republicii nr. 7), colț cu str. Nagy Sándor (azi, str. Aurel Lazăr) deținând-o până la naționalizare (2 aprilie 1949), când a devenit Farmacia nr. 3.

Farmacia a continuat să funcționeze în toată a doua jumătate a secolului nostru, în prezent având vechea denumire de „Hygea”.

Clara Petrovici-Ștefănică (14 martie 1910, Seini, Maramureș–31 martie 1996, București) a absolvit Facultatea de Farmacie la Cluj în anul 1933. După ce a lucrat la Baia Mare (1933–1934), Oradea (1935–1936, la farmacia „Salvatorul”), Șiria (1937–1939), Tinca (1939–1947), deschide la Oradea (1947) farmacia „Hygea” pe care o va deține până la naționalizare.

După naționalizare, a lucrat la farmacia Spitalului C.F.R., la Farmacia nr. 1 (fosta „Crucea de Aur”) și Farmacia nr. 10 (fosta „Vulturul de Aur”), toate din Oradea.⁶⁸

Foto 21. Clara Petrovici

⁶⁸ Date obținute de la dl. ing. Liviu V. Petrovici, fiul farmacistei.

22. Farmacia „Apostol“

Farmacia a fost înființată în 1946⁶⁹ de farmacistul Szabó Teodor (1 mai 1904, Budapesta – ?) fiind în proprietatea sa până la naționalizare în 1949.

Adresa farmaciei a rămas neschimbată în cei trei ani de funcționare, Calea Aradului nr. 35. După naționalizare, farmacia s-a desființat, iar clădirea ce adăpostea fosta farmacie, împreună cu altele învecinate au fost demolate spre sfârșitul anilor '80, trecându-se la construcția actualelor blocuri de locuințe.

23. Farmacia „Sfânta Treime“

Farmacia a fost deschisă de farmacistul Barla Dezső în anul 1946⁷⁰ funcționând până la naționalizare în 1949. În cadrul farmaciei a lucrat și fiica farmacistului proprietar, farmacista Morvai Éva. După naționalizare, farmacia a fost desființată.

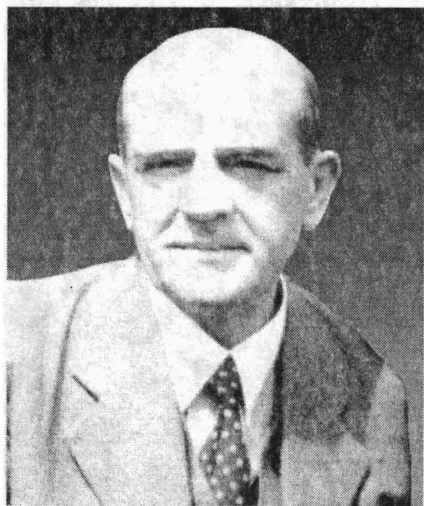

Foto 22. Barla Dezső

Barla Dezső (12 iun. 1886, Turda–5 mai 1950, Oradea) a absolvit Facultatea de Farmacie la Cluj, în 1910. A lucrat ca farmacist la Miercurea-Ciuc și Tg. Secuiesc. După război, lucrează o scurtă perioadă la Cluj, apoi la farmacia proprie din Luduș (1921–1929). În anul 1929 se stabilește la Oradea și devine coproprietar cu farmacistul Zsigmondovics G. la farmacia „Crucea de Aur“ până în 1941, apoi preia formal farmacia „Cleopatra“ (proprietar farm. Pajor Pál) pe care o va restitui proprietarului după întoarcerea acestuia din lagăr (v. pag. 26). În 1946, farmacistul Barla D. își deschide farmacia proprie, „Sfânta Treime“ pe str. A. Vâșinski nr. 4⁷¹, pe care o va deține până la naționalizare, în 1949. Moare în anul următor.

Amplasamentul farmaciei la deschidere a fost str. A. Vâșinski nr. 4, în imediata apropiere a locului fostei farmacii „Crucea de Aur“ (în 1923 aici se afla farmacia „Cleopatra“, str. V. Alecsandri nr. 4, vezi p. 26). De aceea, în 1948 când „Crucea de Aur“ va reveni la vechiul ei amplasament, farmacia „Sf. Treime“ se va muta în locul acesteia, la intersecția str. V. Alecsandri (nr. 1) cu P-ța Malinovski (vezi Planșa 2). În localul fostei farmacii, s-au amenajat spații comerciale, în prezent aici funcționând magazinul „Fontana“.

⁶⁹ O primă semnalare a funcționării farmaciei o găsim în cotidianul „Népakarat“ („Voința Poporului“) din 4 mai 1946, vezi apoi nota 33, A.N.B., Lit. Sz.73, poz. 1876/46.

⁷⁰ Date obținute de la farm. Morvai Éva, fiica farmacistului Barla Dezső.

⁷¹ Népakarat, nr. 252/9 nov. 1946.

24. Farmacia „Aesculap”

Farmacia a fost deschisă de farmacistul Bonyhai Coloman în anul 1947⁷², și a funcționat sub conducerea proprietarului până la naționalizare în 1949, când farmacia a fost desființată.

Bonyhai Coloman (10 iun. 1899, Ghioroc, jud. Arad–27 iul. 1962, Oradea) a absolvit Facultatea de Farmacie la Szeged (Ungaria) în anul 1924. Între anii 1919–1928 a lucrat ca ucenic și apoi ca absolvent la farmacii din Salonta, între 1928–1940 la Beiuș, apoi la Spitalul Unificat din Oradea (sept. 1940–iun. 1947), când își va deschide farmacia proprie, „Aesculap” (1. sept. 1947), pe care o va deține până la naționalizare. După pierderea farmaciei, a lucrat la „Centrofarm” Oradea, pensionându-se cu puțin înainte de moarte.

Amplasamentul farmaciei era pe str. Beleznay nr. 1 (azi, str. Bărgănelui), în prezent pe spațiul vechii farmacie și cel învecinat fiind construit un bloc masiv de locuințe și magazine la parter.

Foto 23. Bonyhai Coloman

25. Farmacia „Atom”

Farmacia a fost deschisă de farmacistul Szabó Ferenc în anul 1947 și va rămâne în proprietatea sa doar doi ani, întrucât va fi naționalizată în aprilie 1949 și desființată.

Amplasamentul farmaciei era pe str. M. Eminescu nr. 29, într-o casuță modestă, azi transformată în local public (restaurant).

Szabó Ferenc (2 dec. 1900, Seleuș/ Oradea–21 mart. 1961, Oradea) a absolvit liceul la Oradea. Practica farmaceutică a început-o în anii 1920–1922 la Farmacia „Rákóczi Ferenc II” („Sf. Francisc”) din Oradea, apoi a urmat cursurile Facultății de Farmacie din București, pe care le-a absolvit în 1927. După absolvire, a lucrat la farmacia Spitalului „Sf. Pantelimon” din București, până în 1940, când revine la Oradea. Aici, va lucra în diferite farmacii – „Sf. Ladislau” (1943), „Șarpele” (1946), „Sf. Ștefan” (1946–1947) – până își va deschide propria farmacie în 1947 (autorizația 1746/27.III.1947). După 1949, lucrează la câteva farmacii etatizate, între care și aceea din stațiunea balneo-climaterică Băile Felix (vezi fotografia în laboratorul

⁷² Conform cărții de muncă originale a farmacistului Bonyhai C., pusă la dispoziție de farmacista Olga Petrescu, fiica farmacistului Bonyhai.

Foto 24. Farmacia „Atom“

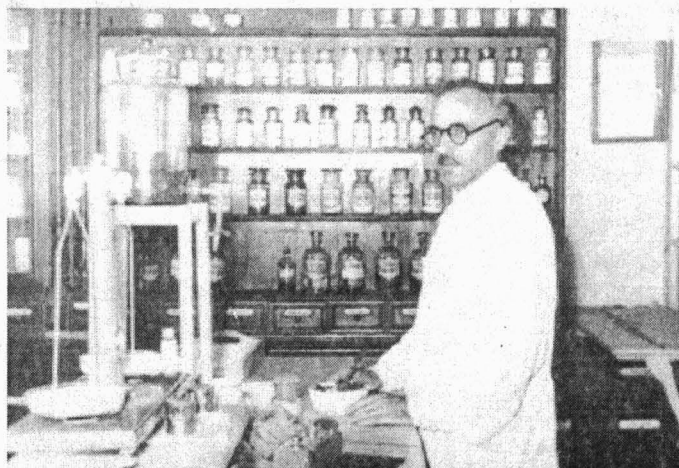

Foto 25. Szabó Ferenc

farmaciei) de lângă Oradea. Bolnav, se pensionează la începutul anului 1961, murind la scurt timp. A fost un farmacist remarcabil, spirit inovator (Pansterina), lăsând în urma sa, între altele, o interesantă și utilă colecție de rețete⁷³.

⁷³ Budaházy Ștefan, lucr. cit. (vezi nota 28). În Registrul Camerei de Comerț (vezi nota 33, A.N.B., Lit. Sz.164, poz. 3462/47), data nașterii farmacistului Szabó F. este trecută pe 29 dec.1900.

26. Farmacia „Orășenească”

Farmacia a fost înființată în anul 1947 de către farmacistul Gyüdi István⁷⁴, care a deținut-o până la naționalizare.

Gyüdi István (2 apr. 1910, Medgyeshaja, Ungaria–1965, Oradea) a absolvit Facultatea de Farmacie la București în 1934. În perioada 1934–1943 lucrează la farmacii din Timișoara, Arad, Nădlac. Spre sfârșitul anului 1943 deschide la Zerind (jud. Arad) propria-i farmacie care va fi distrusă însă, în timpul războiului (sept. 1944). În ian. 1945 este acceptat de Prefectura Bihor ca diriginte și „proprietar societar în cotă parte de 50 %” la farmacia „Minerva” din Oradea, întrucât proprietarul farmaciei nu revenise din deportare. În martie 1947 obține autorizația pentru deschiderea propriei farmacii, „Orășenească”, pe care o va deține până la naționalizare (1949). După naționalizare, a lucrat în provincie apoi din nou la Oradea, până la deces.⁷⁵

Foto 26. Gyüdi István

Amplasamentul farmaciei a fost pe str. T. Vladimirescu nr. 40 (colț cu str. Vrancei), după naționalizare, farmacia desființându-se, iar spațiul afectat acestuia primind destinație comercială. Clădirea există și astăzi.

27. Farmacia „Sanitas”

Farmacia „Sanitas” a fost deschisă de farmacistul Stern Nicolae (n. 19 apr. 1916, Beiuș) în anul 1947⁷⁶, care a condus-o până la naționalizare, când a fost desființată.

Amplasamentul farmaciei era în P-ța Mihai Viteazul nr. 2⁷⁷, după naționalizare, spațiul farmaciei primind destinație comercială. Clădirea există și astăzi, făcând parte din zestrea edilitară a orașului.

⁷⁴ Vezi nota 33, A.N.B., Lit. G.11, poz. 3065/45.

⁷⁵ Date furnizate de farmacistul Budaházy Ștefan.

⁷⁶ Vezi nota 33, A.N.B., Lit. S.237, poz. 3938/48. Datele din registru ridică unele semne de întrebare. Conform acestora, farmacia s-a deschis la 1 oct. 1947, dar a fost autorizată mai târziu (Autorizația 1378/24 apr. 1948). De asemenea, adresa indicată era P-ța Mihai Viteazul nr. 3, adresă la care pe atunci se găsea farmacia „Steaua” proprietar Vertes N.

⁷⁷ Această adresă (P-ța Mihai Viteazul nr. 2) se regăsește și în presa timpului: Népakarát, nr. 279/5 dec. 1947; „Crișana” nr. 279/6 dec. 1947. Gh. Mermeze o confirmă (vezi nota 36, p. 24), dar indică anul deschiderii farmaciei ca fiind 1946.

28. Farmacia „Providența Divină”

Asupra acestei farmacii dispunem de date puține și neconcludente. După farm. Gh. Mermeze, farmacia a fost înființată în anul 1946 de către farmacistul Tomcsik Eugen, pe str. Avram Iancu nr. 4, încetându-și activitatea sub același proprietar, la naționalizare.⁷⁸

Din datele arhivistice care ne-au fost accesibile⁷⁹ rezultă că farmacistul dr. Tomcsik Eugen și-a deschis farmacia în 1947. El a absolvit Facultatea de Farmacie la Cluj în 1925, a lucrat o bună perioadă la Câmpia Turzii în farmacia tatălui său, iar după stabilirea la Oradea și-a deschis farmacia „Providența Divină”. După naționalizarea farmaciei (1949), a lucrat la farmacia Spitalului nr. 1 din Oradea.⁸⁰

Adresa farmaciei era pe str. Avram Iancu nr. 2⁸¹, farmacia fiind desființată la naționalizare. Relativ recent, la această adresă, în vechea clădire, s-a deschis o nouă farmacie, „Farmexim”.

29. Farmacia „Somogyi”

Nici despre această farmacie nu deținem date concludente. După Gh. Mermeze, farmacia purtând numele proprietarului Somogyi Ladislau a fost înființată în 1947 pe str. Vâșinski, încetându-și activitatea odată cu naționalizarea⁸².

Documentele de arhivă⁸³ indică pe farmacistul Somogyi Ladislau (22 dec. 1892, Beiuș – ?) că a obținut autorizația 8209/21.XII.1946 pentru deschiderea farmaciei, aceasta figurând la trei adrese succesive (indiciu posibil al mutării farmaciei):

Oradea, P-ța Mihai Viteazul nr. 3 (febr. 1947)

Oșorhei (comună lângă Oradea) (febr. 1948)

Oradea, str. Calvin nr. 2 (dec. 1948)

Precizăm că în febr. 1947, ca de altfel și înainte și după această dată, în P-ța Mihai Viteazul nr. 3 se afla farmacia „Steaua” (v. pag. 17). Adresa de pe str. Jean Calvin nr. 2 din Oradea este credibilă și ar corespunde cu amplasamentul indicat de Gh. Mermeze (str. A. Vâșinski, fără număr, vezi mai sus) în sensul că str. Calvin intersecta str. Vâșinski (actuala intersecție str. Calvin/str. Mareșal I. Antonescu), existând și astăzi o clădire cu etaj, cu prăvălie la parter, care ar fi putut adăposti localul unei farmacii.

În fine, cotidianul „Népakarat”, în decembrie 1946⁸⁴ anunța că Ministerul Sănătății a dat cinci noi aprobări de principiu unor farmaciști pentru deschiderea de farmacii, între aceștia figurând Somogyi László, cu adresa farmaciei P-ța Mare nr. 3 (n.n. P-ța Mihai Viteazul nr. 3).

⁷⁸ Gh. Mermeze, vezi nota 36, p. 24.

⁷⁹ Vezi nota 33, A.N.B., Lit. T.131., poz. 3335/47.

⁸⁰ Date furnizate de farm. Barta Paraschiva în 1988.

⁸¹ Népakarat, nr. 71/27 mart. 1947 și „Crișana” nr. 95/27 apr. 1947.

⁸² Gh. Mermeze, lucr. cit., p. 24 (vezi nota 36).

⁸³ Vezi nota 33, A.N.B., Lit. S.178, poz. 3176/47.

⁸⁴ Népakarat, nr. 283/15 dec.1946.

PHARMACIES PUBLIQUES D'ORADEA PENDANT LES ANNÉES 1919–1949

– *Résumé* –

Après la Première Guerre mondiale, Oradea, appartenant au Royaume de Roumanie, gardait la bonne tradition en ce qui concerne les pharmacies; par exemple, en 1933, avec les 21 pharmacies, elle occupait la première place entre les villes de Transylvanie visant le nombre absolu des pharmacies et le 6-ième place du pays (après Bucarest, Timișoara, Chișinău, Jassy et Czernautzi).

On présente ensuite les micromonographies des pharmacies et des pharmaciens, le „boom“ des pharmacies après la Deuxième Guerre mondiale, jusqu'à l'étatisation des toutes les 29 pharmacies publiques, en 1949.

